

New Englands master og skibstømmer var i virkeligheden ikke konkurrence-dygtige på det engelske marked overfor de nordeuropæiske produkter. De amerikanske savværksejeres og tømmerentreprenørers interesser lå derfor i en eksport til Spanien, Portugal og Vestindien, hvor deres produkter var kurante varer, ikke mindst når aftagerne var at finde blandt Englands modstandere under en krig. The Board of Trade i London erkendte disse forhold, og under indtryk af den politiske situation i Nordeuropa kom the Naval Stores Act af 1705 til at omfatte en importpræmiering af master fra New England. Import af master af den af flåden forlangte størrelse og kvalitet var imidlertid økonomisk stordrift, og præmieringen tilfaldt derfor ikke kolonierne, men en fåtallig gruppe kapitalstærke engelske flådeleverandører. En vis forøgelse af importen kunne påvises som følge af præmieringen; men ved udbruddet af den amerikanske revolution var Englands afhængighed af de nordeuropæiske leverandører ikke desto mindre stort set den samme som 80 år forinden.

Også dette aspekt af den merkantilistiske politik må bogens forfatter karakterisere som en fiasko, og årsagerne hertil kaster samtidig et interessant lys over produktionsforholdene blandt de nordeuropæiske stater.

Frem for alt var afstanden af afgørende betydning. Engelske skibe kunne gøre to à tre farter til Sverige og fire à fem til Norge imod een til New England, og omkring 1705 regnedes fragten fra Boston til London for tre gange så høj som fragten fra Stockholm. Hertil kom endvidere den utilstrækkelige udbygning af transport- og produktionsapparatet i New England samt en følelig mangel på arbejdskraft i de tyndt befolkede kolonier. Kun krige og epidemier i Nordeuropa kunne derfor for en kortere tid gøre eksporten fra New England konkurrence-dygtig på det engelske marked.

Forfatteren giver således betydeligt mere, end hvad bogens titel lover, og hans tese, nemlig at dette hidtil upåagtede aspekt indenfor det voksende modsætningsforhold imellem England og de amerikanske kolonier nødvendigvis må inddrages i forudsætningerne for den amerikanske revolution, må betragtes som bevist.

OLE FELDBÆK

PHYLLIS DEANE: *The First Industrial Revolution*. London, Cambridge University Press, 1965. VIII + 295 sider. 40 sh. Paperback 17 sh. 6 d.

Phyllis Deane, der tidligere sammen med W. A. Cole har udsendt en velunderbygget statistisk studie over langtidsudviklingen i engelsk økonomi siden slutningen af det 17. århundrede (*British Economic Growth 1688-1959*, 1962), tilhører den skole af økonomiske historikere, der i særlig grad støtter sig til den økonomiske videnskab. I sin nye bog betoner hun straks i forordets første sætning sin tilknytning til moderne vækstteori ved at påkalde den aktuelle interesse for »the problem of identifying the route by which today's poor countries might reach the high standards of living presently enjoyed by the industrial societies«.

Denne placering er tankevækkende. Historikerne har ikke altid været villige til at knytte sig for nøje til samfundsvidenskaberne, men moderne vækstteori stiller den økonomiske historiker over for en dobbelt udfordring. Der er på den

ene side muligheden for at gøre brug af teoretikernes systematisering og terminologi, for derved at opnå større præcision i den rent historiske analyse, men der er på den anden side også forpligtelsen til at komme teoretikeren til hjælp med veldokumenterede data. En vækstteori må nødvendigvis bygge på historiske erfaringer. Det er bedre historikeren stiller sin kritiske metode til rådighed for den økonomiske modelbygger, end at han overlader til ukyndige at udfylde det praktiske behov.

I bogens ialt 16 kapitler behandles en række aspekter af engelsk økonomisk udvikling i perioden ca. 1750–ca. 1850. For hvert kapitel søger forf. at vurdere det behandlede aspekts betydning for industrialiseringen. Det er ikke muligt her at komme ind på alle disse enkeltvurderinger, der i mange henseender bryder med gængse forestillinger, et brud, der dog på mange punkter er forberedt af de seneste års betydelige tidsskriftlitteratur om den industrielle revolution. Fremhæves kan bl. a. forf.s understregning af betydningen af den første trafikrevolution, kanalbyggeriet og turnpikevejene i de sidste årtier af det 18. århundrede, hendes fremhævelse af det offentliges aktive betydning for udviklingens retning og hendes betænkelighed ved den dominerende rolle man normalt tillægger bomuldsindustrien i det engelske industrielle gennembrud.

Det billede Phyllis Deane tegner af den industrielle revolution, lader sig ikke kort referere, men kan måske karakteriseres ved en gengivelse af forf.s stilling til det omstridte spørgsmål om den industrielle revolutions kronologi. Forf. har allerede tidligere sammen med H. J. Habakkuk diskuteret den af W. W. Rostow opstillede kronologi for det industrielle take-off («The Take-off in Britain» i W. W. Rostow (ed.): *The Economics of Take-off into Sustained Growth*, 1963), og der markeret sin afstandtagen fra Rostows datering af gennembruddet til perioden 1783–1802. En så snæver datering bygger især på udenrigshandelsstatistikken, der er den bedste statistiske serie for perioden, men som vel at mærke også rummer mange faldgruber. F. eks. kan 1780'ernes ekspansion tolkes som en reaktion efter de vanskelige afsætningsforhold under konflikten med de nordamerikanske kolonier og frihedskrigen, og den fortsatte fremgang i 90'erne kan ses som en følge af at Englands værste konkurrenter under revolutionskrigene var afskåret fra verdenshavene (ss. 117–18). Men Phyllis Deane tager overhovedet afstand fra Rostow's take-off-begreb og betragter industrialiseringen ikke som en begivenhed, men som en proces, der ikke klart lader sig kronologisk afgrænse. Årtierne hen mod midten af det 18. århundrede prægedes af stagnation, omkring 1750 kan der imidlertid iagttages en vis produktionsfremgang, der dog næppe mere end holder trit med befolkningstilvæksten. Produktionsfremgangen accelererer i 80'erne og 90'erne, standser under Napoleonskrigene, men accelererer atter i 1820'erne og 30'erne (ss. 221–22). Denne kronologi knyttes sammen med Schumpeters tolkning af Kondratieff-cyklen, d. v. s. en tolkning af de økonomiske langtidsbevægelser, der i særlig grad lægger vægt på de tekniske innovationers tendens til at optræde i »klynger«. Den teori Phyllis Deane opstiller for det historiske fænomen »Den industrielle Revolution« er således langt mindre dramatisk end Rostow's, men utvivlsomt langt mere acceptabel for de fleste historikere.

Phyllis Deane's bog er et godt eksempel på den nytte historikeren kan have af en solid teoretisk ballast. I dårlige tilfælde kan det føre til en ubehagelig af-

humanisering af fremstillingen, i gode tilfælde giver det klarhed og frihed for fraser. Her er kapitlerne præcist og overskueligt disponeret, de anvendte begreber definerede, og de enkeltheder, der medtages, er altid relevante. At så Mantoux eller Ashton er morsommere læsning, er en anden historie.

NIELS STEENSGAARD

W. O. HENDERSON: *Britain and Industrial Europe 1750-1870. Studies in British Influence on the Industrial Revolution in Western Europe.* 2nd ed. Leicester University Press 1965. 276 sider. 6 plancher. 4 kort. 30 sh.

I denne bog, hvis første udgave forelå i 1954, har den flittige engelske økonomiske historiker W. O. Henderson samlet en række afhandlinger, hvis fælles tema er britiske foretageres, britiske teknikeres og britisk kapitals betydning for industrialiseringen på kontinentet. Flertallet af afhandlingerne har været offentliggjort tidligere, og til irritation for læseren synes de ikke at være omredigeret. Således refereres den engelske lovgivning om eksport af maskiner og emigration af teknikere gentagne gange i løbet af bogen. Bogen prætenderer ikke at være en fuldstændig behandling af emnet, flere af kapitlerne samler sig om enkelte personer som f. eks. William Cockerill og industrialiseringen i Belgien eller Prince Smith og frihandelsbevægelsen i Tyskland. Visse væsentlige områder er ikke behandlet, især hæfter man sig ved, at de nordiske lande lades uomtalt, næppe fordi de er uden interesse i den forbindelse, snarere skyldes udeladelsen sprogvanskelighederne.

Hverken bogen som helhed eller de enkelte kapitler er særlig systematisk opbygget, forf. har opsporet en utrolig mængde oplysninger, men det er ikke lykkedes ham at drage nogen generelle konklusioner om det vanskelige og i det store og hele uudforskede problem, den industrielle produktionsforms spredning fra England til Vesteuropa. På nogle punkter yder bogen glimrende illustrationer til forståelsen af denne proces, uden at det i særlig grad er fremhævet af forf. Det gælder f. eks. den aktive rolle statsmagten spillede overalt, hvor det drejede sig om at indføre nye tekniske hjælpemidler eller nye produktionsformer; her mindes man endnu en gang om, hvor kunstigt det er at sondre mellem en merkantilistisk og en liberal periode i den økonomiske politik. Det gælder også sondringen mellem opfindelser og innovationer, d. v. s. mellem det tidspunkt, hvor en teknisk nydannelse foreligger, og det tidspunkt, hvor den får praktisk betydning. Både i Frankrig og Tyskland var de afgørende engelske opfindelser som Watt-dampmaskinen og spindejennyen kendt få år efter deres fremkomst, men det varede længe før de vandt almindelig udbredelse, tilsyneladende ikke på grund af kapitalmangel eller mangel på teknisk formåen, men på grund af foretagernes manglende interesse eller behov.

På ét punkt tillader forf. sig dog at konkludere, omend hans konklusion er, at generalisering her ikke er mulig. Det gælder spørgsmålet om kapitaleksportens virkning for eksportør og importør, et spørgsmål, der jo har aktuel interesse for vurderingen af forholdet mellem udviklede lande og lande i udvikling. »There have in the past been many different kinds of relationships between highly